

תקציר

עבודה זו חוקרת את מעמדם של תרגומים-עצמיים ותהליך יצירתם, בהסתמכה על שני טקסטים באנגלית שתורגמו מאפריקאנס על ידי מחבריהם: *Circles in a Forest* מאת דלין מתיה, ו- *Looking on Darkness* מאת אנדרה ברינק. העבודה מתבססת על ההנחה כי תרגומים-עצמיים מהווים כלי חשוב בחקר התרגום והתהליך התרגומי, משום שבתרגומים-עצמיים אין הפרעות או "רעשים" הקיימים בתרגומים רגילים. המחברים המתרגמים את עצמם נהנים מחופש פעולה שאיננו מנת חלקם של מתרגמים/ות אחרים/ות. זאת ועוד, העובדה שהמתרגמים את עצמם קשורים באופן בלתי-מוגבל ובלתי ניתן לערעור לתהליך היצירה שאותו חווה המחבר הופכת את הטקסטים הללו למקרי מבחן ראויים. בדיקתם של תרגומים-עצמיים יכולה, אפוא, לשפוך אור על תהליך התרגום עצמו.

שאלות המחקר:

- א. האם מתרגמים-עצמיים הם "מחברים" או "מתרגמים"? כלומר, האם הם משתמשים בתהליכי תרגום רגילים, או שמא התרגומים שהם יוצרים שונים בתכליתם מתרגומים אחרים, ואם כן – במה הם שונים?
- ב. אם נכונה ההנחה שתרגום עצמי מקרה מובהק במיוחד של תרגום, אלו תופעות תרגום נצפו בטקסטים של ברינק ומתיה, ומה ניתן ללמוד מאלה על תהליך התרגום בכלל?
- ג. באלו אסטרטגיות תרגום משתמשים אלה המתרגמים את עצמם כדי להעביר פריטים תלויי-תרבות, המהווים בדרך כלל אתגר לכל מתרגם/ת? מה ניתן ללמוד מן ההעדפות שלהם בכל הנוגע לאסטרטגיות תרגומיות?

ד. האם לתרגומים-עצמיים בשפות אפריקאנס-אנגלית מאפיינים ייחודיים בשל העובדה ששפות אלה אינן זרות זו לזו, והן נחשבות שפת-אם לרבים מתושבי דרום אפריקה?

הפרק הראשון מנסה למצוא הגדרה נאותה לתרגומים-עצמיים ומשתמש בתיאורית תרגום בכלל ובזו העוסקת בתרגומים-עצמיים בפרט. בדיקה אמפירית של הגרסה האנגלית והאפריקנית מגלה כי ההבדלים בין שתי הגרסאות אינם שונים מהותית מאלה המתגלים בכל תרגום באשר הוא, ואופייניים לתהליך התרגום בכלל. נראה, אפוא, כי למרות היותם בעלי סמכות יתר וחירות, לכאורה, לעשות בגרסה החדשה כרצונם, בחרו המתרגמים-העצמיים לנקוט אסטרטגיות תרגום קלאסיות. עוד מודגשת העובדה כי השינויים שנצפו בגרסה האנגלית אינם נובעים מכך שהטקסט נוצר בידי המחבר, או מתרגם בעל מעמד יוצא דופן, אלא מעצם העובדה שהתרחש מעבר בין שתי שפות, וכל התופעות שנצפו הן תוצאה של תהליך זה בלבד – היינו תהליך התרגום. במילים אחרות: השינויים תלויים בתהליך ולא תלויים במעמדו של זה האחראי לו.

לאחר שנבדקו הטקסטים באנגלית ונערכה השוואה למקור האפריקני, נערכה השוואה גם בין שני התרגומים לאנגלית. התברר כי המתרגמים משתמשים באסטרטגיות תרגום שונות זה מזו, ובכך גם מייצרים תרגומים שונים מבחינות רבות. שוב מודגשת העובדה כי מתרגמים-עצמיים הם מתרגמים ככל המתרגמים, ובוחרים באסטרטגיות תרגום שונות בהתאם למטרת התרגום. עוד עולה מפרק זה כי לאור ריבוי ההשמטות, ההוספות וההנהרות שנצפו בגרסאות השניות, רק הקורא את שני הטקסטים, כלומר הקורא הדו-לשוני, יוכל ליהנות ממכלול היצירה; במילים אחרות, רק קריאת הטקסט המקורי ותרגומו מציגה לקורא את התמונה המלאה.

הפרק השני עוסק בתהליך היצירה של תרגומים-עצמיים, ומתמקד באסטרטגיות התרגום אותן בוחר/ת המתרגם/ת כדי לתרגם פריטי לשון ותרבות קשים במיוחד. מאחר שהמתרגמים את עצמם אינם יכולים לטעות בפרשנות יצירתם שלהם, בחירת אסטרטגיות התרגום, כפי שזו נעשית על ידם, חייבת להיות פעולה מכוונת הנובעת מידע וממחשבה תחילה, ואיננה תוצאה של בורות או של אי-הבנת המקור. מבדיקת התרגומים עולה כי קיים קשר ישיר בין האסטרטגיות שנבחרו לבין

אופיו של התוצר התרגומי, דהיינו האם התרגום היה קביל או אדקוויטי, והאם שימר את זרותו של המקור (foreignizing) או להיפך (domesticating), וכיצד מתקשר הדבר באופן ישיר למטרת התרגום, ה-*skopos*. לאחר שהוצגו האסטרטגיות השונות בהן השתמשו המתרגמים, נערכה השוואה בין שני המתרגמים. בדומה לבדיקה בפרק הראשון, נמצאו שני התרגומים שונים מאד גם בבדיקה זו. הסבר אפשרי לשוני ביניהם נובע מן הסקופוס השונה, ובחירת האסטרטגיות נעשתה בהתאם. מכאן, שאין לצפות שמתרגמים-עצמיים ישתמשו באותן אסטרטגיות תרגום דווקא; מתרגמים-עצמיים שונים זה מזה כשם שמתרגמים אחרים שונים אלה מאלה, וכל מתרגם/ת בוחר/ת את אסטרטגיות התרגום שבהן ת/ישתמש, בהתאם לסוג התרגום שהוא/היא רוצה ליצור ומטרתו.

הפרק השלישי מציג את המונח *intra-bilingual writing* (כתיבה תוך-דו-לשונית), המתייחס לכתיבה דו-לשונית, כאשר הדו-לשוניות קיימת בטקסט אחד ולא בשני טקסטים שונים – מה שמכונה *bilingual writing* (כתיבה דו-לשונית). כאשר מדובר בטקסטים מתורגמים, *intra-bilingual writing* עשוי להיראות כמו *code-switching* מצוי, היינו טקסט הכתוב בשפה ב' (שפת היעד) שבתוכו שזורות מילים בשפה א' (שפת המקור) שלא תורגמו. פעמיים נעשה שימוש ב-*code-switching* במקרים של מחסרים לשוניים ותרבותיים בשפת היעד, כאשר השימוש במילים בשפת המקור נמצא מתאים להשלמת החסר. שימוש ב-*code-switching* בטקסט מתורגם עשוי גם לנבוע מרצונו של הסופר ליצור "ניחוח זר" בתרגום, כך שהקורא יהיה מודע לעובדה שהוא קורא טקסט מתרבות אחרת. אך בשונה מאלה, כתיבה תוך-דו-לשונית – תופעה שאיננה נדירה בקרב סופרים דרום-אפריקניים – הינה תהליך המתרחש מכורח המציאות, וכתיבה מהסוג הזה היא טבעית ולא מלאכותית. כלומר, אין מדובר באי-תרגום של מילים מסוימות בשפת המקור כדי ליצור ניחוח זר או להשלים ידע חסר, אלא בתהליך פעיל ומודע של כתיבה דו-לשונית אשר נמצא מתאים ביותר לשקף נאמנה את המציאות הדרום-אפריקנית על כל המורכבות, המאבקים והדו-לשוניות שבה. אפשר לומר שתיאור מציאות דרום-אפריקנית מחייב שימוש פעיל בשתי הלשוניות, ולכן תיאור כתיבה זו כ-*code-switching* גרידא, יחטיא את מטרה. מבדיקת שני הטקסטים (של ברינק ושל מתיה), עולה כי כתיבתו של ברינק היא אכן דו-לשונית, במלוא מובן המילה (כלומר, אף הגרסה האנגלית היא דו-לשונית) ואילו זו של מתיה איננה דו-לשונית כלל. ההנחה שלפיה הדו-לשוניות מועצמת אצל האחד, והנעדרת אצל השנייה נובעת משני גורמים:

א. מטרת תרגום (skopoi) שונות אצל השניים (בדומה לאסטרטגיות התרגום השונות שנצפו

בפרק השני).

ב. מידת היותו של הטקסט השתקפותה של המציאות האישית של הסופר/ת בתרבות

האנגלו-אפריקנית המורכבת.